

WSTĘP

Zeszyt 2 wydawnictwa zbiorowego "Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi" ściśle nawiązuje do tomu 1, który ukazał się nakładem Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego w 1975 roku.

Podobnie jak zeszyt 1, przygotowany został staraniem autorów związanych z "Zespołem Badań Nad Rolą Książki w Kulturze Polskiej" działającym w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW, a skupiającym również badaczy z innych ośrodków zainteresowanych problematyką historii książki.

Kolejny tom prezentuje niektóre kierunki i wyniki badań, prowadzonych obecnie w Zespole, nad polskimi księgozbiorami historycznymi XVII-XVIII wieku. Przygotowywany równocześnie tom 3, który powinien ukazać się w następnym roku, będzie dotyczył księgozbiorów XIX-XX wieku. Wybór tematyki prac Zespołu uwarunkowany jest przede wszystkim stanem wiedzy i perspektywami badawczymi w zakresie historii książki, lecz równocześnie kieruje się także aktualnymi potrzebami dydaktycznymi i warsztatowymi studentów oraz bibliotekarzy zajmujących się dawną książką.

Wszystkie wymienione względy przemawiały za zwróceniem szczególnej uwagi na osobę i dzieła Józefa Andrzeja Załuskiego, niewątpliwie najwybitniejszego, a jednocześnie najbardziej kontrowersyjnego i - wbrew pozorom - bardzo mało jeszcze znanego, polskiego bibliologa, bibliofila, bibliografa i bibliotekarza.

Dla zrozumienia ideologii, zamierzeń i metod pracy Józefa A. Załuskiego podstawowe znaczenie ma wczesna rozprawka "Programma litterarium ad bibliophilos, typothetas et bibliopegos tum et quovis liberalium artium amatores", w której przedstawił on swój program realizowany później konsekwentnie przez całe życie. Tutaj nakreślony został, po raz pierwszy na gruncie polskim, świadomy i przemyślany plan ratowania, gromadzenia, przechowywania i pełnego opracowania naukowego zabytków piśmiennictwa. Jest to więc teoretyczny fundament gromadzenia i wykorzystywania polskich księgozbiorów historycz-

nych, niezwykle ważny i dalekosiężny w skutkach, chociaż nie w pełni zrozumiany i doceniony przez współczesnych. Mimo że następne pokolenia świadome były doniosłości "Programma litterarium" dziełko nie doczekało się dotychczas monografii naukowej, a i sam tekst /wydany w niewielkim nakładzie w języku polskim w 1732 roku, a następnie w wersji łacińskiej w roku 1743 i 1753/ jest obecnie trudno dostępny. Próbę oceny, doniosłej dla naszej kultury, broszury podejmuje Tadeusz Bieńkowski w artykule "Programma litterarium Józefa Andrzeja Załuskiego".

Kolejna rozprawa: Haliny Juszczakowskiej "Z badań nad załuscianami w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego" pozwala prześledzić związek teoretycznych koncepcji Załuskiego z jego czysto praktycznymi poczynaniami bibliotekarskimi. Umożliwia odtworzenie rozumowania wielkiego bibliofila i rozszyfrowania systemu nieczytelnych w innym kontekście znaczków kreślonych przez niego na książkach. Autorka na podstawie żmudnych badań proveniencyjnych prowadzonych w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego, posiadającej największy w Polsce zbiór załuscianów, ustaliła znaczenie wielu symbolów stosowanych przez Załuskiego. Jej konstatacje mają duże znaczenie praktyczne, ukażwiając bibliotekarzom rozpoznawanie i opracowywanie książek ze zbiorów Załuskich oraz otwierając dyskusję nad tym istotnym dla naszych bibliotek problemem. Jednocześnie prowadzą Autorkę do interesujących wniosków na temat klasyfikacji oraz organizacji Biblioteki Załuskich.

Wokół tejsze Biblioteki koncentrują się zainteresowania Oleny Błażejewicz, która w artykule "W kręgu Biblioteki Załuskich. Bibliofilstwo Kazimierza Chromińskiego" przedstawia nie tylko znamienne dla epoki postać bibliofila, ale również ilustruje jego przykładem nader ciekawą tezę ideowego oddziaływania środowiska Załuskich, może nawet trwalszego niż ich materialne dokonania. Ta praca również powstała w toku badań proveniencyjnych prowadzonych w BUW.

Inne możliwości poznawcze wynikające w toku opracowywania dawnych księgozbiorów /także na przykładzie zbiorów BUW/ sygnalizuje Józef Wojakowski "Na marginesie badań księgoznawczych druków polskich XVIII wieku". Józef Wojakowski podaje tu ustalenia autorstwa lub adresu wydawniczego niektórych druków osiemnastowiecznych, omawiając na wybranych przykładach znacznie szerszy problem warsztatu księgoznawczego oraz możliwości jego wykorzystania do uściśleń bibliograficznych i historyczno-literackich.

W odmienny jeszcze krąg zagadnień prowadzi artykuł Zbigniewa Mikołajko "Z dziejów iluminatorstwa epoki baroku. Hipolit Szolc - Urban z Warty - Błażej Derej" relacjonujący spostrzeżenia dokonane przez Autora na podstawie zachowanych w bibliotekach krakowskich kodeksów iluminowanych przez wymienionych artystów. Natomiast atmosferę typowo barokowego bibliofilstwa kobiecego próbuje odtworzyć Hanna Wolska w szkicu "Księgozbiór Konstancji Sapieżyny w świetle inwentarza z 1757 roku".

Na tle przeciętnego ówczesnego poziomu twórczości, zbieractwa i czytelnictwa książek, łatwiej docenić dalekowzroczność księgoznawczych koncepcji Załuskich oraz zrozumieć przełom, jakiego dokonali oni w świadomości współczesnych.

Barbara Bieńkowska